

Natuurweefsel planning

Steden, dorpen en de mensen die er wonen, hebben behoefte aan meer en betere natuur. Natuurweefselplanning is een nieuwe methodiek die mens-inclusieve natuur wil verweven in hybride leefgebieden. 'Ik zie, ik zie wat jij niet ziet!'

GERT DE KEYSER

[BELEIDSONTWIKKELAAR EN REGISSEUR STEDELIJKE NATUUR & NATUURWEEFSELPLANNING, AGENTSCHAP VOOR NATUUR EN BOS]

In 2017 heeft het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) in Vlaanderen natuurbeheerplannen geïntroduceerd met als doel terreinbeheerders te ondersteunen bij het nemen van maatregelen voor natuurbehoud. Deze plannen bevatten strikte beleidsdoelstellingen, die zijn ingebed in conventionele wetenschappelijke natuurbenaderingen en voortkomen uit een 'visie gebaseerd op ideale natuur'. Ze betekenen een grote stap voorwaarts, omdat ze zowel particuliere als openbare terreinbeheerders de mogelijkheid bieden om zelfstandig te beslissen met het oog op de lange termijn.

Maar terwijl deze plannen effectief zijn voor locaties die uitsluitend of voornamelijk zogeheten 'echte en waardevolle natuur' bevatten, schieten ze tekort in urbane omgevingen. Uit vele stadsecologische onderzoeken blijkt nochtans dat bomen en tuincomplexen in een stedelijke omgeving een groot potentieel aan natuurwaarde hebben in relatie tot hun omgeving. Dat mag dan een andere waarde zijn dan in bossen of grasland, ze is daarom niet minderwaardig of banaal. Het gaat hier over een hybride leefgebied, opgebouwd als een unieke configuratie van 'grijs, groen, rood, blauw', en over de relaties tussen menselijke en meer-dan-menselijke gemeenschappen.

Beleid, burgerschap en expertise in transformatie naar mens-inclusieve natuur

Grenzeloze natuur

Dit legt een probleem bloot binnen de westerse samenleving met betrekking tot wat wij denken dat natuur is of mag zijn. We benaderen natuur als iets dat losstaat van de dagelijkse menselijke activiteiten en dus ook van de ontwikkelingen die nodig zijn om die activiteiten mogelijk te maken. We doen alsof natuur zich alleen aan de ene kant van een hek bevindt en de andere kant verstoken is van natuur. Veel natuurbeschermingsorganisaties in Europa richten zich dan ook uitsluitend op die ene kant: ofwel 'maximaal natuurlijk', ofwel helemaal niet.

'Ik zie, ik zie wat jij niet ziet!'

Dit raadspelletje verbeeldt het ongemakkelijke, maar intrigerende gevoel dat me bekwam toen ik in 2020 het innovatietraject stedelijke natuur mocht opstarten. Het concept 'natuur' dat in de werking van het Agentschap voor Natuur en Bos als het ware in steen is gebeiteld, bleek daarbuiten¹ aan een ware betekenis- en praktijken(r)evolutie onderhevig. Al doende² en denkend werd het me duidelijk dat onze Vlaamse natuurbeleidsaanpak (Agentschap voor Natuur en Bos) en onze ruimtelijke sectorele beleidsaanpak (Departement Omgeving) onder druk staan en snakken naar pragmatische manieren van integratie met regeneratie in de leefomgeving als gevolg. Er is nood aan een beleidstransitie op meerdere verweven vlakken. Het natuurbeleid moet representatiever worden; er moet ook meer erkenning komen voor 'andere natuur' en voor potentiële, maar over het hoofd geziene zorgdragers: de burgers. Hoe kunnen we lokale besturen hierin ontzorgen? Een eerste stap is te onderzoeken op welke verschillende manieren we ons tot natuur verhouden en welke gevolgen dat heeft in de praktijk.

Een regeneratief natuurperspectief

In het huidige natuur-, milieu- en ruimtelijk beleid maken we een onderscheid tussen (1) leven *van* de natuur: een instrumentele en extractierelatie, (2) leven *in* de natuur: plaatsvorming en identiteitsvorming, (3) leven *met* de natuur: een harmonieuze relatie in

onderlinge afhankelijkheid. De drie zijn dichotomisch van aard; mens en natuur worden benaderd als gescheiden entiteiten. Een vierde manier is het pathologische perspectief: (4) leven *tegen* de natuur; dissociatie en dominantie. Met natuurweefselplanning als proces en praktijk willen we een bijdrage leveren om ons beleid, burgerschap en onze expertise stapsgewijs te transformeren naar (5) leven *als* natuur; de mens als integraal onderdeel van het generatieve weefsel van het leven. Denk bijvoorbeeld aan de verborgen natuurervaring in rommelnatuur, stedelijke volkstuin-tjes³, bermen, spontaan ontwikkelde verlaten terreinen, parkjes, privétuinen, terreinen van jeugdverenigingen, speelterreinen, daktuinen, zorgtuinen... Dit 'type natuur' levert een grotere biodiversiteitsbijdrage dan algemeen wordt aangenomen en is belangrijk in stads- en dorpsecosystemen⁴.

Drie verweven aandachtsgebieden

In cijfers en concepten is er de afgelopen vijf jaar een sterke groei in de aandacht voor natuurbeleid. Op papier efficiënt, maar al te vaak ontbreekt het nog aan de menselijke maat om deze tools en concepten concreet toe te passen in een buurt. Een vernieuwde verhouding tussen beleid, burgers en experts draagt nochtans de potentie in zich om de beleidsdoelstellingen beter te verweven met de lokale drive en met concrete doelen. We winnen er liefde en eigenaarschap voor mens-inclusieve natuur mee, wat verduurzaming, borging en natuurkwaliteit ten goede komt.

Het natuurweefselplan introduceert daarom drie onderling verweven aandachtsgebieden die iteratief worden aangepakt: de opbouw van een 'sociaal-ecologische gemeenschap', de ontwikkeling van een 'buurtgebonden generatief natuurnarratief' en de totstandkoming van een 'burger-gedreven buurtbestuursmodel'. Dit model heeft tot doel de energie en betrokkenheid van verschillende actoren te benutten door in buurten een soort 'vrije ruimte' of een 'ruimte voor verweving' te creëren, waar belanghebbenden met verschillende achtergronden hun kwaliteiten kunnen combineren. De verantwoordelijkheid voor het borgen van een dergelijke burgeromgeving ligt bij het beleid, aangezien wij van mening zijn dat de kracht van de overheid juist ligt in het faciliteren van kaders en operationele structuren. Binnen deze 'vrije ruimte' is het cruciaal dat lokale overwegingen prevaleren

¹ Burgers, wetenschap en levenspraktijken in buitenland

² Ontwerp en uitvoeringspraktijk van privaat tot publiek, binnen;

Landschapsarchitectuur, stedenbouwkundig ontwerp, ruimtelijke planning, natuurbeheerplanning

³ Mathijs van Overveld, <https://mathijsvanoverveld.wordpress.com/2023/10/22/urban-allotments-as-biodiversity-hotspots/>

⁴ Mathijs van Overveld, wetenschappelijke artikel 'Rommelnatuur belangrijk in stadsecosystemen',....

De proeftuincases samen tijdens een testomgeving voor het co-creatief ontwikkelen van tools (51N4E). © Gert De Keyser

en door alle deelnemers worden erkend. Dit is geen eenvoudige taak. De uitdaging bestaat erin deze overwegingen vervolgens om te zetten in iets constructiefs door ze te integreren in de bredere ecologische principes en stedelijke processen van de buurt. De burgergemeenschap genereert de vragen en brengt bestaande praktijken en rituelen naar voren om mogelijke antwoorden te bedenken en wegen van verweving te verkennen.

Grassrootsregisseurs (v/m) en burgeracademies

Essentieel voor het sturen van activiteiten binnen die vrije ruimte en het waarborgen van een koppeling tussen individuele of lokale overwegingen en bredere ecologische kwesties (*'act locally, think globally'*), is de aanstelling van een lokaal verankerde regisseur natuurweefselplanning. Als we onze verbeelding een beetje gebruiken, kan deze figuur worden gezien als een ceremoniële coach of zelfs als een sjamaan, die in de onderling verbonden gemeenschap inzicht, transformatie en groei faciliteert. Het ANB zoekt samen met HOGENT en Inverde naar een aanbod voor het opleiden van grassrootsregisseurs. Voor een lokaal ingebedde expertise-ontwikkeling organiseren we bovendien burgeracademies natuurweefselplanning, waar meervoudige mens-inclusieve natuurkennis en -praktijken gedeeld kunnen worden in een Vlaams kennisnetwerk.

Samenwerking tussen burgers, beleid en plekken⁵

In 2020 ontwikkelde ik, uit eigen ervaring en autodidactisch crossoveronderzoek, een blauwdruk van de visie en het concept voor natuurweefselplanning. Daarnaast zocht ik naar een fellowship en de middelen om een beweging op gang te brengen.

⁵ <https://www.natuurenbos.be/dossiers/natuurweefselplanning-wil-je-zelf-ongeziene-en-eigenzinnige-natuur-verweven-je-buurt>

De directie van het ANB schaarde zich achter de geformuleerde uitdaging en hielp het experimentele innovatietraject stedelijke natuur & natuurweefselplanning (2020-2026) op de rails te zetten, waarvoor door de jaren heen budget was samengebracht door het ANB, het Departement Omgeving, de Provincie Antwerpen en lokale partners.

Binnen dat traject worden tegen midden 2026 de methodiek, de governance, een opleiding voor regisseurs natuurweefselplanning en een interactief webplatform operationeel gemaakt. Dit alles gebeurt in samenwerking met koplopers binnen Natuur en Bos, het Departement Omgeving, het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO), de Provincie Antwerpen, Gebied in samenwerking met KU Leuven, ROOT (studio 51N4E en Plant en Houtgoed), Kollektiflandscape, SWECO, vzw Blickveld, HOGENT PWO Research Fund, en last but not least acht burgergedreven natuurweefselcases in de praktijk (Genk-Oud Waterschei; Spoor Oost - Borgerhout; Gent – Bloemekenswijk; Borsbeek, Morsel, Edegem - Bastions en Buren; Wezembeek-Oppem - co-housing Vosberg; Antwerpen - Sint-Amandus Stuivenberg; Asiat Darse Vilvoorde; burgercollectief BAF-Groenenhoek - Berchem).

Uit het voorgaande blijkt dat natuurweefselplanning de culturele, politieke autonomie van lokale gemeenschappen centraal stelt om hun mens-inclusieve natuur te beheren en te beschermen. Bij het faciliteren streven we ernaar ons beleid te laten evolueren van *output* (cijfers) naar *outcome* (impact). Outcome verwijst hier naar de beoogde en onbedoelde veranderingen, effecten en voordelen die optreden als gevolg van uitgevoerde activiteiten of interventies. Het natuurweefselplan is daarom expliciet geen ruimtelijk planningsproces, sectoraal natuurbeheerplan of typisch wijkcontract.

Wel wil het natuurweefselplan over de beleids- en expertise-domeinen heen transitiestof doen opwaaien dat een vruchtbare bodem vormt voor de lokale praktijk. Vlaamse beleidswinsten zijn sectoraal te behalen bij water- en bodemzorg, leefkwaliteit (zowel menselijk als meer-dan-menselijk), sociaal welzijn, sociale rechtvaardigheid, biodiversiteit, klimaatadaptatie en -mitigatie, jeugd, cultuur, gezondheid, stads- en dorpsontwikkeling... Be-

leidsmatig gaat het in een eerste stap over de inbedding van de doelstellingen van de Natuurherstelverordening Art. 8 & 13 en het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen (BRV). Het lokale beleid willen we ontzorgen via burgercoalities, burgeracademies en een Vlaams gecoördineerd regisseursnetwerk (Natuur en Bos / Omgeving).

Natuurweefselplanning in een notendop

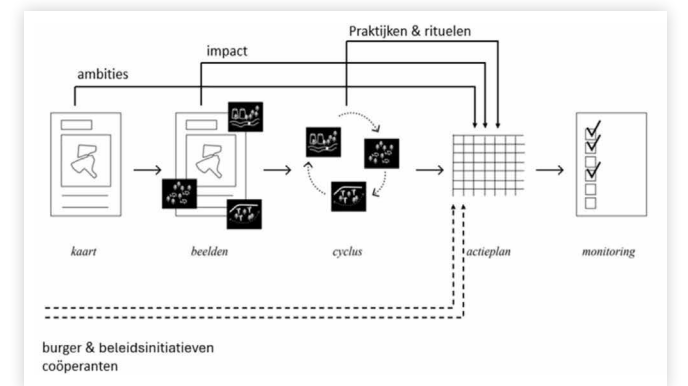
Het natuurweefselplan is een terrein- en praktijkgericht beheer- en ontwikkelingskader voor mens-inclusieve natuur in je buurt. De uitwerking ervan gebeurt in drie fasen: de 'broedfase', de 'ontwikkelingsfase' en de 'fase van verweven praktijken'. In 2026 kunnen lokale groepen zich via ons webplatform kandidaat stellen om onder begeleiding van een NWP-regisseur de broedfase te doorlopen, waarin ze elkaars perspectief beter leren kennen, zich bewust worden van hun intuïtieve menselijke en socio-ecologische potentieel, en hoe dat verbonden is met hun rol in de buurt. In deze korte fase (eendaagse workshop) krijgen grassrootsgroepen ook duidelijke aanwijzingen over hoe ze een relatie kunnen aanknopen met het beleid. In de tweede fase, de ontwikkelingsfase, wordt via twee logica's het sociaal-ecologische perspectief verweven tot een generatief natuurnarratief en tot cycli van natuurpraktijken en -rituelen. Uit deze fase komt een door burgers gedreven bestuursmodel naar voren voor een lokaal beheer en ontwikkeling van mens-inclusief natuurweefsel. Hieronder volgt een schematisch overzicht van de ontwikkelingsfase.

Inzetten op lokale praktijken en rituelen.

Op basis van de praktijken- en rituelencycli wordt in de ontwikkelingsfase een actieplan uitgewerkt waarin de lokale ambitie en de impact op het terrein verweven worden met de beleidsdoelstellingen (zowel Vlaams als lokaal, beleidsdomeinoverschrijdend). Dit

Uit vele stadsecologische onderzoeken blijkt dat bomen en tuincomplexen in een stedelijke omgeving een groot potentieel aan natuurwaarde hebben in relatie tot hun omgeving

actieplan vormt de basis voor afspraken en contracten tussen de burgercoöperatie, het beleid en andere partners. De praktijken- en rituelencycli, afspraken en contracten vormen het kader voor de opstart van de lokale mens-inclusieve natuurpraktijken in de buurt. Er is een monitorings- en evaluatiesysteem op maat dat de burgercoöperatie in staat stelt tot zelfevaluatie en herschikking onder leiding van de regisseur. Tot slot wil ik nog meegeven dat het op het terrein draait om overlappende velden van werkvormen wat betreft mens-inclusieve natuur.

1. CONDITIES CREËREN Het voorbereiden van fysieke of ruimtelijke context, zodat mens-inclusieve natuur kan ontstaan en groeien. Deze actie bereidt de basis voor of maakt het mogelijk dat natuurlijke en sociale processen kunnen plaatsvinden die een generatief hybride leefgebied opbouwen tot unieke configuraties van 'grijs, groen, rood, blauw'.

2. SPONTANE ONTWIKKELING Toestaan dat natuurlijke en sociale processen zich ontwikkelen met minimale tussenkomst, zodat gemeenschappen en ecosystemen zich zelf kunnen organiseren

3. BEGELEIDE ONTWIKKELING Actief een gewenste richting ondersteunen, maar met ruimte voor flexibiliteit en aanpassing. Hiermee helpen we de mens-inclusieve natuur op een bewuste manier vooruit, zonder de uitkomst te forceren.

4. BORGEN Bestaande waardevolle, veerkrachtige en mens-inclusieve natuur koesteren en borgen tegen interne of externe druk. Al deze werkvormen zijn praktijken en rituelen die een lokale regeneratieve cultuur en ambachten laten groeien. Natuur is cultuur.